

Я.А. Гарадніцкі, дац., нам. дырэктара
(Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў
беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі)

СТРУКТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ РАМАНА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА “ХРЫСТОС ПРЫЗЯМЛІЎСЯ Ў ГАРОДНІ”

Раман Уладзіміра Караткевіча “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні” – адзін з найбольш характэрных твораў пісьменніка ў плане выкарыстання рамачных кампанентаў і наогул вызначаецца ўскладненай структурнай арганізацыяй, паколькі ў ім назіраюцца прыкметы постмадэрнісцкай паэтыкі. Найперш сваёй незвычайнасцю вызначаюцца назва і падзагаловак твора. Назва рамана паказвае, што наратыў сярэднявечнай легенды разгортваецца з пункту гледжання сучаснасці (шасцідзiesiąтых гадоў XX ст.). Светапогляд сучасніка касмічных палётаў пэўным чынам праламляецца ў аповедзе, надаючы яму шматмернасць і дыялагічную напружанасць. Падзагаловак (“Евангелле ад Іуды”) таксама ўтрымлівае падтэкст суаднясення розных пунктаў адліку, пазначае выходы за межы ўласна біблейскай тэмы, бо аўтар кіруецца гуманістычнымі ідэаламі свайго часу.

Жанравая адметнасць рамана, як і многіх іншых твораў У. Караткевіча, грунтуецца на сінтэзе розных складнікаў. Гістарычны раман, у якім адлюстравалася эпоха сярэднявечча, дапаўняецца адзнакамі авантурна-прыгодніцкага рамана; тэма, характэрная для апокрыфа, набывае сацыяльную характэрнасць. Творам Караткевіча наогул уласціва жанравая поліфанія. У рамане некалькі суб’ектаў аповеду. Апрача традыцыйнага апавядальніка, на якога ўскладзены асноўныя наратыўныя функцыі, у творы прадстаўлены іншыя суб’екты, якім прыпісваюцца асобныя тэксты як састаўныя часткі агульнай структуры. Пачынаецца раман з прадмовы, якая ўяўляе сабой устаўны тэкставы фрагмент, што мае назву “Слова двух сведкаў”. Гэтыя сведкі (“адзін пісьменны, а другі памятлівы”), застаючыся безыменнымі, будуць з’яўляцца на старонках рамана і надалей, час ад часу каментуючы падзеі, выказваючы свае адносіны да таго, што адбываецца. Тое, што менавіта з іх “слова” пачынаецца тэкст рамана, мае, безумоўна, істотнае значэнне. Сведкі-каментатары, аспрэчваючы сведчанні іншых, заяўляючы сябе захавальнікамі ісціны, надаюць аповеду пэўны стылёвы каларыт, садзейнічаюць стварэнню эфекту непасрэднай блізкасці да апісваемага падзейнага раду.

Наратыўная структура рамана вызначаецца спалучэннем тэкставых фрагментаў, якія суадносяцца з рознымі суб’ектамі свядомасці і

маўлення. Апрача двух безыменных сведкаў, у творы час ад часу выяўляюцца галасы іншых апавядальнікаў – *Андроніка Лагафіла, Летапісца, другога Летапісца...* Персанажы рамана таксама выступаюць са сваімі гісторыямі, якія прымаюць форму асобных апавяданняў, своеасаблівых *тэкстаў у тэксце*. Маўленне тых, на каго ўскладаюцца ў рамане функцыі наратыўнага характару, выразна адрозніваецца ад маўлення асноўнага апавядальніка, якім тут, па сутнасці, з'яўляецца сам аўтар. Усе ўстаўныя, рамачныя тэкставыя фрагменты ў значна большай ступені *стылізаваны*, чым асноўны тэкст. Сродкамі стылізацыі тэксту рамана надаецца адпаведны гістарычны каларыт, узнаўляецца лад мыслення і светаўспрымання сярэднявечнага чалавека. Аўтарам актыўна выкарыстоўваецца і такі рамачны кампанент, як *падрадковыя заўвагі*, у якіх тлумачацца гістарызмы, каментуюцца некаторыя незразумелыя сучаснаму чытачу мясціны тэксту. Для выяўленняга раду рамана характэрны экспрэсія і нават гратэск, гэтымі ж якасцямі вызначаюцца і эпіграфы да раздзелаў. У рамане сустранем эпіграфы самага рознага кшталту. Найбольш прадстаўнічую групу складаюць, безумоўна, эпіграфы, узятыя з Бібліі. Гэта наўпрост звязана з сюжэтам і тэмай твора. Біблейскія тэксты суправаджаюцца дакладнымі спасылкамі на крыніцы цытавання. У творы, які пабудаваны на змяшчэнні высокага і нізкага, травестацыі і гульні сэнсамі, такая дакладнасць мае асаблівае значэнне. Гульневы характар можна заўважыць і ў падборы эпіграфу, іх суаднесенні ў тэксце. Побач могуць апынуцца эпіграфы самага рознага зместу. Урывак з сярэднявечнай нямецкай балады, узяты ў якасці эпіграфа, суседнічае з урыўкам з песні баркулабаўскіх старцаў, фрагмент з “Апакаліпсісу” – з цытатай з “Кентэрберыйскіх апавяданняў” Чосера, радкі з Дантэ – з беларускай народнай песняй. Змест многіх эпіграфу даволі востры, з’едлівы, часам прасякнуты грубаватым гумарам. Ён адпавядае выяўленай у рамане стыхій народнага жыцця.

Рамачныя кампаненты маюць вялікае значэнне ў структурнай арганізацыі літаратурнага твора. З іх дапамогай аўтар выяўляе дадатковыя сэнсы і падтэксты, якія ён жадае данесці да чытача. Праз рамачныя кампаненты ён можа наўпрост выказаць свае адносіны да таго, што адбываецца ў творы. Эпіграфы і іншыя рамачныя кампаненты садзейнічаюць глыбейшаму пранікненню чытача ў гістарычную эпоху. Эпіграфіка твораў У. Караткевіча павінна разглядацца ў сувязі з канцэтуальнасцю аўтарскай задумы, з эстэтычнымі і філасофскімі поглядамі пісьменніка, шырынёй яго кругагляду.